

ВІД ДЕРЖАВНОЇ УСТАНОВИ ДО КУЛЬТУРНОГО ОСЕРЕДКУ: БУДИНОК ФЕДОРА ТЕРЕЩЕНКА

Поки власники будинку будували своє нове життя в еміграції, сам будинок починав власне – державницьке, ставши епіцентром української дипломатії.

У період Української революції на вул. Терещенківській, 9 розміщувалися Міністерство закордонних справ Центральної ради, уряду Павла Скоропадського та Директорії УНР. За даними міської управи від 6 січня 1918 р. в будинку по вул. Терещенківській, 9 помешкання з 10 кімнат, трьох передпокоїв, кухні і двох кімнат для прислуги були реквізовані для розміщення Генерального Секретаріату національних справ. Ще чотири кімнати на другому поверсі займала канцелярія обласного комітету постачання протезів для поранених. Дев'ять кімнат було реквізовано для санітарів лазарету Червоного Хреста. Ніяких угод для зайняття приміщення не укладалося. Надії Володимирівні Терещенко з родиною залишилося 17 кімнат із передпокоями та кухнею на другому і третьому поверхах. У кімнатах першого поверху розмістилася контора спадкоємців Ф. А. Терещенка. Загальна вартість всього помешкання становила 16 тис. рублів.

Історія перебування Міністерства закордонних справ Української Центральної Ради в будинку на Терещенківській, 9 розпочалася 15 червня 1917 р. з утворення Генерального секретаріату міжнаціональних справ, який спершу містився у будинку Педагогічного музею на вулиці Володимирській, 57, а через невеликий проміжок часу розмістився у будинку Федора Терещенка. 15 липня цього ж року установу перейменовують на Генеральний секретаріат охорони прав національних меншин. З 21 серпня – Генеральний секретаріат міжнародних справ. Лише 11 січня 1918 р. інституція отримала статус повноцінного Міністерства закордонних справ УНР.

Найавторитетнішим очільником МЗС був Олександр Якович Шульгин. З 15 червня 1917 р. він обіймав посаду заступника генерального секретаря міжнаціональних справ, з 15 липня до 30 січня

1918 р. очолював Секретаріат і саме Міністерство. У період своєї каденції О. Шульгин плідно працював над міжнародним визнанням молоді республіки, особливо зі сторони держав Антанти, був автором та сподвижником угоди з Чехо-Словаччиною щодо перебування її військових на українській землі. Найголовнішим діянням О. Шульгина стало його співавторство дипломатичній відповіді на більшовицький ультиматум, де він виступив її підписантом до урядів новостворених республік 5 грудня 1917 р.

Протягом короткого терміну будинок на Терещенківській, 9 став повноцінною державною установою з чітко структурованою адміністративною організацією. Так, у листі Міністерства закордонних справ №989 від 1 квітня 1918 р. до редакцій київських газет вказано, що установа поділялася на Політичну секцію та Департамент міністерства. Департамент складався із п'яти відділів: загального під керівництвом Дьяконенка; бухгалтерсько-господарчого на чолі з Рибком; консульського, яким керував Суховерський; юридичного, головою якого був Оренчук; літературного під головуванням Слюсаренка. Міністром закордонних справ був В. Голубович, управляючим Міністерством закордонних справ – М. Любинський, директором департаменту – К. Лоський. Директор департаменту приймав відвідувачів від 12 до 1 години щодня крім свят; завідуючі відділами – від 11 до 12 години; управляючий Міністерством закордонних справ – від 11 до 1 години дня. У неділю і свята Міністерство закордонних справ УНР не працювало. На МЗС було виділено три телефонних номери: №№ 60-13 – тел. управляючого Міністерством М. Любинського; тел. 37-24 – директора К. Лоського; тел. 56-97 – загальний.

Будинок Терещенків став місцем підписання багатьох важливих документів Міністерства закордонних справ УНР, зокрема тих що стосувалися відносин країни із державами Четвертого союзу. Зокрема, у посвідченні №680 19 березня 1918 р. вказано, що урядовець МЗС Федір Слюсаренко був делегований на наради Державної комісії при Раді Народних Міністрів щодо товарообміну між УНР та Центральними державами. Серед службових документів МЗС є й значна кількість листів, що стосувалися кадрових питань. Так, у листі завідувача Загальним відділом Міністерства закордонних справ №1305 від 13 квітня 1918 р., віднайденому в архівних фондах, повідомлялося, що управляючий установи просив Петра Мирошниченка прибути в понеділок, 15 квітня, від 10

до 14 години для переговорів у справах зайняття посади. До зовнішньополітичної документації належать також акти, що фіксували територіальні зміни УНР. Зокрема, у внесенні генерального секретаря міжнародних справ до Малої Ради у грудні 1917 р. остаточно затверджувалося приєднання Путивльського повіту Курщини до Української Народної Республіки.

Цікавими є факти взаємин МЗС УНР із іншими установами, зафіксовані в документах, створених у стінах будинку на вул. Терещенківській, 9, що нині зберігаються в архівних фондах. У листі №559 від 18 березня 1918 р. Міністерства закордонних справ до Комісії з ліквідації маєтків Всеросійського Земського Союзу Південно-Західного фронту вказано, що МЗС бажає оглянути майно і купити машинки для письма, столи, стільці, шафи і канцелярські речі. Лист МЗС до начальника Київської Міської Міліції №1153 від 6 квітня 1918 р. містить інформацію про те, що МЗС просило видати йому п'ять револьверів із набоями для дипломатичних кур'єрів посольства УНР в Туреччині. Однак начальник міліції повідомив, що він не може видати зброю, оскільки спостерігалася її нестача для міліціонерів.

Цікавими є документи МЗС УНР, які відображають фінансовий стан відомства. Зокрема, відоме внесення міністра закордонних справ від 8 березня 1918 р. №461, у якому порушувалося про надання Міністерству кредиту в розмірі 10 тис. карбованців на покриття видатків канцелярії, адресоване Раді Народних Міністрів. У записці управляючого МЗС до Ради Народних Міністрів від квітня 1918 р. відображене прохання про виплату службовцям міністерства традиційного празничного додатку в розмірі 300 карбованців на особу та по 200 карбованців кур'єрам. Ця виплата була необхідною у зв'язку зі здорожчанням харчових продуктів, а службовці на той момент отримали виплату не за цілий місяць, а за 17 днів, у зв'язку з календарною неузгодженістю.

Серед документів, створених у будинку на вул. Терещенківській, 9, були й матеріали, що висвітлювали відносини УНР із народами колишньої Російської імперії. До таких документів належить лист від 5 грудня 1917 р. Генерального Секретаріату міжнародних справ Генеральному Секретаріату військових справ, у якому українські солдати 191 полку просили перевести їх до українських частин з огляду на ворожі відносини з росіянами. Із цього погляду показовим є лист генерального секретаря міжнародних

справ УНР самарському губернському комісарові 11 грудня 1917 р., у якому українська влада вимагала припинення насильницьких дій, арештів та конфіскацій хліба росіянами щодо українських поселенців Васильківської й Миколаївської волостей Самарського округу Самарської губернії. Ще одним документом, що висвітлював повсякденні аспекти українсько-російських взаємин є лист Генерального Секретаріату міжнаціональних справ Генеральному секретаріату земельних справ від 13 грудня 1917 р. із проханням повідомити, де можна поселити українців, яких планували повернути з Саратовської губернії до України через утиски росіян.

Не лише архівні документи, а й мемуари державних діячів доби засвідчують перебування Міністерства закордонних справ УНР у будинку на вул. Терещенківській, 9. У Срібній залі будинку знаходився кабінет Надії Суровцової, яка провела в маєтку багато часу: за доби Центральної Ради та в часи Гетьманату обіймала посаду начальника загального відділу секретаріату Міністерства закордонних справ. У своїх спогадах вона залишила детальний опис розташування кабінетів міністерства: *«Я сиділа в невеличкому кабінеті (колишньому будуарі жінки Терещенка), чудесній кімнаті з gobеленами, білим мармуровим каміном та широкими дверима, які провадили до сусіднього відділу Оренчука [консульського], і другими, невеличкими дверима, що йшли до колишньої спальні, а тоді – до кабінету міністра»* [2, с. 75–76].

Будинок Терещенка був центром різноманітних міжнародних контактів, його відвідували представники різних країн. Щільні дипломатичні відносини використовувалися для визнання незалежності УНР, а згодом Української держави Павла Скоропадського західними урядами.

У спогадах діячів гетьманської доби будинок на Терещенківській, 9 постає як розкішна резиденція Міністерства закордонних справ, яка вражала інтер'єрами, але була незручною для щоденної канцелярської роботи. Керівник відомства Дмитро Дорошенко згадував: *«Міністерство закордонних справ містилося в прегарному палаці Терещенків на вулиці, що так і називалася Терещенківською. Помешкання було дуже показне, чудово умебльоване, але воно зовсім не надавалося для канцелярій»* [1, с. 261]. Варто й згадати й про мемуарні свідчення Михайла Шкільника, начальника консульського відділу Міністерства закордонних справ: *«Міністерство Закордонних Справ – саме кабінет міністра з його кан-*

целярією і Департамент Чужоземних Зносин містилися в прекрасній кімнаті великого багача Терещенка, а департамент загальних справ у сусідній камениці» [3, с. 23].

Невдовзі масток по вул. Терещенківській, 9 почали послідовно займати військові штаби: Червоної армії Київського напрямку, Добровольчої армії, Польської кулеметної роти, знову частини Червоної армії, згодом Ревтрибунал 14-го корпусу Червоної армії. Саме часта зміна «господарів» призвела до занедбання, грабунку та жахливого стану будинку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле. Мюнхен, 1969. Видавництво: Українське видавництво. Частина III. 543 с.
2. Суровцева Н. Спогади. К.: Видавництво Олени Теліги. 1996. 432 с.
3. Шкільняк М. Україна у боротьбі за державність в 1917–1921 роках. Спомини і роздуми. Торонто, 1971. 366 с.